

**From suffering to the pleasure of imprisonment;
Lacanian's reading of the stories *Band-e mahkoomin* (Prison of the Convicts),
Amorzesh-e zamini (Ground Forgiveness) and *Ghahveh-ye sarde agha-ye
nevisaandeh* (Mr. Author's Cold Coffee)**

Shirzad Tayefi*

Tohid Shalchian Nazer**

Abstract

Despite the lack of permanent deterrence of prison sentences for criminals from committing crimes, in some reports and statistical studies, it is observed that criminals intentionally commit crimes in order to return to prison and its restrictions. Imprisonment punishment with all its sufferings and hardships may also be enjoyable for the prisoners, and they experience an excess of pleasure with the imprisonment punishment that they would never be able to experience in freedom. In this research, using the method of qualitative analysis and relying on the psychoanalytic teachings of Jacques Lacan, we have criticized the stories *Prison of the Convicts*, *Ground Forgiveness* and *Mr. Author's Cold Coffee* and have shown that The subject of imprisonment with a low history obeys the desire of the subject of imprisonment with a history. At the same time, the imprisoned subject is always ashamed of the big other because of the excess in his identity. Imprisonment provides a bed where the prisoners get out of the chain of signification of the desire of a great other due to the imposition of symbolic castration. If the prisoners do not accept the symbolic castration, they will suffer

* (Corresponding author) Associate Professor of Persian Language and Literature, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. sh_tayefi@yahoo.com

** Ph.D. Student of Persian Language and Literature, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. towhid11@yahoo.com

Date received: 2022/11/10 Date of acceptance: 2023/07/20

Copyright © 2023, IHCS (Institute for Humanities and Cultural Studies). This is an Open Access article. This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1876, Mountain View, CA 94042, USA.

from psychosis and because of this, firstly, they will see themselves rejected by the society outside the prison, and secondly, they will not hope for a bright future for themselves. The imprisoned subject tries to seize the jouissance for his own benefit by any action that violates another's desire.

Introduction

Imprisonment is not merely depriving the subject of the physical dimension; But from the psychological point of view, it also causes hardships or deprivations for him. According to Lacan, any deprivation for the subject is a seizure of surplus pleasure for The Other. Depriving a prisoner is like restricting his freedom. This means that when freedom is taken away from the subject, pleasure is also denied to him; Therefore, the prisoner tries to compensate for the lack of this pleasure in another way, although his action does not seem to bring concrete freedom to him. Despite the lack of permanent deterrence of prison sentences for criminals from committing crimes, in some reports and statistical studies, it is observed that criminals intentionally commit crimes in order to return to prison and its restrictions. Imprisonment punishment with all its sufferings and hardships may also be enjoyable for the prisoners, and they experience an excess of pleasure with the imprisonment punishment that they would never be able to experience in freedom?

Materials and Methods

Based on this, respectively, in this research, the five components of imprisonment; A place for the minor criminal to comply with the sign of the criminal's desire, Imprisonment; A platform for the emergence of psychosis of the prisoners and their exclusion from the chain implying the desire of The Other due to the capture of jouissance, Imprisonment; A place to take away the future from the imprisoned subject through his rejection, Emptying the jouissance of the imprisoned subject against symbolic castration and suicide as a hysterical act or the most moral act against symbolic castration have been evaluated in the reading and analysis of Lacanian characters in these stories. In this research, using the method of qualitative analysis and relying on the psychoanalytic teachings of Jacques Lacan, we have criticized the stories *Prison of the Convicts*, *Ground Forgiveness* and *Mr. Author's Cold Coffee*.

Research Findings

The study's findings demonstrate that, in *Prison of Convicts*, some prisoners tried to introduce themselves to a greater crime than what they were sentenced to it.

this is also evident in most of the prisoners from their statements. In *Mr. Author's Cold Coffee*, most of the prisoners who were in the asylum had suffered from psychosis. In *Ground Forgiveness*, the narrator hopes to enjoy his freedom after coming out of prison; But such a thing does not materialize for him. The return or repetition of jouissance in the form of symptoms is more enjoyable for the narrator than the days of freedom. Souwlat's action, one of the narrator's juxtapositions, shows at the subconscious level that for a prisoner in the jouissance of imprisonment, there is an excess of pleasure that the subject cannot find in freedom; Therefore, despite the strictness of the law and the application of heavier punishment, the subject's more deviant behavior is not due to his lack of punishment, but due to the excess pleasure that exists in the crime and violation of the will of The Other. Kianoosh commits suicide in *Mr. Author's cold coffee* and Pahlavan in *Prison of Convicts*. Suicide should be considered as a hysterical act in the imprisoned subject. The imprisoned subject accepts the punishment of imprisonment as a symbolic castration imposed on him. In this case, he tries to seize the jouissance for his own benefit by any action that violates the will of another. For example, gambling as a failed and unfinished drive and obscenity and talking about failures and the lost past are actions through which prisoners discharge their jouissance in the form of symptoms. If the subject cannot bear the punishment of imprisonment as a symbolic castration, he will commit suicide.

Conclusion

we have shown that the subject of imprisonment with a low history obeys the desire of the subject of imprisonment with a history. At the same time, the imprisoned subject is always ashamed of the big other because of the excess in his identity. Imprisonment provides a bed where the prisoners get out of the chain of signification of the desire of a great other due to the imposition of symbolic castration. If the prisoners do not accept the symbolic castration, they will suffer from psychosis and because of this, firstly, they will see themselves rejected by the society outside the prison, and secondly, they will not hope for a bright future for themselves. The imprisoned subject tries to seize the jouissance for his own benefit by any action that violates another's desire.

Keywords: Lacan, imprisonment, jouissance, *Prison of the Convicts*, *Mr. Author's cold coffee*, *Ground Forgiveness*.

Bibliography

Aghajari, Seyedhashem, and others (۲۰۱۹). *tabyin va barresi-ye Nezam-e زندان va habs dar iran-e ghoron-e panjom va sheshom-e hejri bar اساس-e ravesh-e tabarshenasi-ye foko* [Explaining and examining the prison system in Iran in the ۵th and ۶th centuries of Hijra based on Foucault's genealogical method]. *Historical Sociology*, D ۱۲, No. ۲, pp. ۱-۳۶. [in Persian]

Arab Yusefabadi, Faezeh and others (۲۰۱۸). *Barresi-ye tatbigi-ye boo-ye baroot va etr-e narenj ba khaterat-e tan bar mabna-ye nazariyeh-ye jak lacan* [Comparative study of the smell of gunpowder and the scent of orange with memories of the body based on the theory of Jacques Lacan]. *Baharestan Sokhon*, S. ۱۶, No. ۴۴, pp. ۱-۱۶. [in Persian]

Astehbanati Ehsani, Mohammad Amin and Mahmoudi, Khairullah (۲۰۱۹). *khanesh-e lacani-ye roshd-e soojeh dar majmooh dastan-e abi-ye mavara-ye behar-e mandanipour* [Lacanian reading of the psychological development of the subject in Mandanipour's collection of blue stories beyond the sea]. *Razi University fiction literature research journal*, ۹, vol. ۲, pp. ۳۹-۵۳. [in Persian]

Behrvan, Hossein and Behrvan, Neda (۲۰۱۲). *Tabyin-e jamehshenakhti-ye bazgasht be زندان ba ta'kid bar nazariye-ye barchasb* [Sociological explanation of return to prison with emphasis on label theory]. *Social Sciences, Faculty of Literature and Human Sciences, Ferdowsi University of Mashhad*, Q۹, Vol. ۱, pp. ۳۳-۶۱. [in Persian]

Esfandiari Bahr Asman, Mohammad Saleh and Javan Jaafari Bojnordi, Abdul Reza (۲۰۱۵). *Karkard-e زندان az manzar-e jamehshenasi-ye mojazat* [Prison function from the perspective of sociology of punishment]. *Criminal law teachings*, Q۱۳ Vol. ۱۲, pp. ۱۳۷-۱۶۸. [in Persian]

Goodarzi, Mohammad Reza (۲۰۱۲). *Naresayiha-ye زندان* [Inadequacies of the prison]. *Theology and Law of Razavi University (Legal Teachings)*, Q۳, Vol. ۳ and ۴, pp. ۱۰۵-۱۴۷. [in Persian]

Javaheri, Fatima and others (۲۰۲۱). *Foko va Lacan, delalatha-ye jamehshenakhti bar edrak-e bimari* [Foucault and Lacan; Sociological implications on the perception of illness]. *Sociology of Iran*, ۲۲, vol. ۲, pp. ۲۲-۳. [in Persian]

Kadivar, Mitra (۲۰۰۱). *Ravankavi dar gharn-e bist-o yekom* [Lacan School: Psychoanalysis in the ۲۱st century], Tehran: Information. [in Persian]

Khanjani, Kayhan (۲۰۱۹). *Band-e mahkoomin* [convict prison]. Tehran: Cheshme. [in Persian]

- Mahdavi-pour, Azam and others (۲۰۱۷). *Barresi-ye jaygozinha-ye زندان ba tekyeh bar didgah-e زندان* [Investigation of prison alternatives based on the perspective of prisoners]. *Criminal Law Research*, Q۶, No. ۲۳, pp. ۲۱۷-۲۸۱. [in Persian]
- Majidi Bigdeli, Kobra and Safakish Kashani, Somayyeh (۲۰۰۷). *Asibha-ye nashi az mojazat-e زندان* [Injuries caused by prison sentences]. *Reformation and Education*, vol. ۷۴ (consecutive ۱۰۹), pp. ۸۲-۸۹. [in Persian]
- Mohammadi, Gholam Ali (۲۰۱۳). *Habs dar gheyr-e زندان* [Imprisonment in non-prison]. *Judiciary*, Q. ۱۴, No. ۸۰, pp. ۴۲-۵۷. [in Persian]
- Moin, Roozbeh (۲۰۱۹). *Ghahveh-ye sard-e agha-ye nevisandeh* [Cold coffee of Mr. Writer]. Tehran: Nimaj. [in Persian]
- Barari Jirandehi, Abbas and Safai Sangari, Ali and Nikooyi, Alireza (۲۰۲۱). *Khanesh-e Lacani-ye hekayat-e Shahriyar va baradarash Shahzaman* [Lacanian reading of the story »Shahriyar and his brother Shahzaman«]. *Literary Theory and Criticism*, Q۶, D۲, Vol. ۱۲, pp. ۷۰-۹۸. [in Persian]
- Sekhavat, Jafar (۲۰۰۲). *Baressi-ye زندان bar zendani* [Inspection of the prison on the prisoner]. *Social Sciences Quarterly*, Q ۹, vol. ۲۰, pp. ۱-۲۳. [in Persian]
- Validi, Mohammad Saleh (۲۰۰۰). *Naghsh-e ta'dilkonandeh-ye ta'lig-e moraghebati be onvan-e keyfar-e jaygozin-e زندان* [The moderating role of custodial suspension as an alternative punishment to prison]. *Judicial Monthly*, Q۴, No. ۲۲, pp. ۸-۱۳. [in Persian]
- Yaghoobi, Mohammad and Elmi, Mahmood (۲۰۱۶). *Naghsh-e avamel-e khanehvadegi va ejtemaei dar bazgasht-e mojjaddad-e زندان be زندان* [The role of family and social factors in the return of prisoners to prison]. *Sociological Studies*, Q۹, No. ۳۰, pp. ۲۳-۷. [in Persian]
- YadAli, Yaqub (۲۰۱۸). *Amorzesh-e zamini [Ground Forgiveness]*, Tehran: Niloofar. [in Persian]
- Žižek, Slavi (۲۰۱۹). *Chegooneh lacan bekhanim* [How to read Lacan]. Translated by Ali Behrouzi. Tehran: Ney. [in Persian]
- Heydari Gojani, Ahmad and Heydari, Hassan and OmidAli, Hojjatollah and Zolfaqhari, Mohsen (۲۰۲۲). *Tahlil-e ravankavaneh-ye shakhsiyat dar roman-e Ghahveh-ye sard-e agha-ye nevisandeh* [Psychoanalytic analysis of the character element in Mr. Author's cold coffee novel]. *Narratology bi-annual journal*, Q۶, No. ۱۱, pp. ۶۹-۱۰۷. [in Persian]

از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»،

«آمرزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده»

(مقاله پژوهشی)

شیرزاد طایفی*

توحید شالچیان ناظر**

چکیده

در این پژوهش، جایگاه حبس و نسبت آن با اصل لذت و ژوئیسانس در شخصیت‌های داستان‌های بند محکومین، آمرزش زمینی و قهوه سرد آقای نویسنده، بازنمایی و سنجیده شده است. با توجه به کنش‌های این شخصیت‌ها و اعمال مجازات به منزله اختگی نمادین، هدف از انجام این پژوهش، تبیین چگونگی دسترسی سوژه محبوس از رنج به لذت است که طی آن، به این پرسش محوری پاسخ داده شده که سوژه زندانی چگونه به میانجی دالی که برای وی تولید رنج می‌کند، می‌تواند لذت مازاد یا ژوئیسانس را تجربه نماید؟ این پژوهش به روش تحلیل کیفی و با تکیه بر آموزه‌های روانکاوانه ژاک لکان به انجام رسیده و نشان داده شده که سوژه محبوس کم‌سابقه از میل سوژه سابقه‌دار تبعیت می‌کند و در عین حال، همواره به سبب وجود مازادی در هویت خود، از دیگری بزرگ شرمسار می‌شود. حبس بستری را فراهم می‌کند که محبوسان از زنجیره دلالت میل دیگری بزرگ به سبب تحمیل اختگی نمادین بیرون می‌افتند. اگر محبوسان اختگی نمادین را نپذیرند، به روان‌پریشی دچار می‌شوند و به همین سبب اولاً، خود را از جامعه بیرون از

* (نویسنده مسئول)، دانشیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران، sh_tayefi@yahoo.com

** دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران، towhid17@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۰۸

۳۳۱ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

حبس مطرود می‌بینند، ثانیاً، نسبت به تحقق آینده روشنی برای خود امیدوار نخواهند بود. سوژه محبوس می‌کوشد با هر کنشی که تخطی از میل دیگری بزرگ باشد، ژوئیسانس را به نفع خود تصرف کند. **کلیدواژه‌ها:** لکان، حبس و ژوئیسانس، بند محکومین، قهوه سرد آقای نویسنده، آمزش زمینی.

۱. مقدمه

حبس صرفاً محروم کردن سوژه از بُعد جسمانی نیست؛ بلکه از جنبه روانی نیز برای وی سبب کسرشدگی یا محرومیت‌هایی را به دنبال دارد. از نظر لکان، هر محرومیتی برای سوژه، به منزله تصرف لذت مازادی برای دیگری است. محرومیت زندانی به مثابه محدود کردن آزادی برای اوست. این بدان معناست که وقتی آزادی از سوژه سلب می‌شود، لذت نیز از او دریغ می‌گردد؛ بنابراین، زندانی می‌کوشد فقدان این لذت را به طریق دیگری جبران نماید؛ اگرچه کنش او به ظاهر، آزادی انضمامی‌ای را برای وی محقق نسازد.

میشل فوکو یکی از اندیشمندانی است که در دوره مدرن به مسأله «زندان» و پیدایش آن و پیوند این پدیده با «جنون» به مثابه امری روانی توجه کرده است. لکان نیز میل را به منزله امری زبانی مانند زندانی معرفی کرده که سوژه در آن پیوسته گرفتار است. فوکو و لکان از آموزه‌های فروید تأثیر پذیرفته‌اند که یکی از مهم‌ترین وجوه این تأثیرپذیری در اندیشه این دو در مفهوم «سیمپتوم» (Symptom) پدیدار می‌شود. «ردی اساسی از خوانش سیمپتوماتیک را در نزد فوکو و در مطالعه پدیده‌هایی چون جنون، زندان، سکسوالیته و ... می‌توان یافت» (جوهری و دیگران، ۱۴۰۰: ۷). سیمپتوم شکافی در خودآگاه فرد است که از آن ناخودآگاه وی آشکار می‌شود. ساختار ناخودآگاه برای روانکاو بستری برای ظهور خود به جز سیمپتوم پیدا نمی‌کند. حضور سیمپتوم را باید به عنوان حضور میل دیگری در ساختار روانی فرد تلقی کنیم. فوکو باور داشت که صرفاً جنون می‌تواند امکان گریز از قدرت

مشرف بر حیات را برای سوژه فراهم کند. این جنون در اندیشه لکانی نه با سیمپتوم، بلکه با سیتتوم (Syntom) بازنمایی و معرفی می‌شود. سیتتوم - که خوانش قدیمی‌تر سیمپتوم و دالی بی‌دلالت است - صرفاً، با روان‌پریش شدن فرد آشکار می‌شود. سیتتوم لکانی به‌منزله مقاومت جنون‌وار در برابر قدرت مشرف بر حیات فوکویی است. در این پژوهش نشان داده شده است که با وجود پدیده حبس، چگونه ممکن است سیمپتوم یا نشانگان بیماری در سوژه مجرم به سیتتوم بدل شود. پرسش‌های این پژوهش به شرح زیر هستند:

- با توجه به آموزه‌های لکانی، در داستان‌های بند محکومین، آمرزش زمینی و قهوه سرد آقای نویسنده، پدیده حبس چگونه برای بروز روان‌پریشی و طرد آنها از زنجیره دلالت میل دیگری بزرگ، بستری را فراهم می‌کند؟

- با توجه به آموزه‌های لکانی، در سه داستان مورد پژوهش، مفهوم «طرد» به‌عنوان کارکرد یا مکانیسم روان‌پریشی، چگونه بازنمایی می‌شود؟

- با توجه به آموزه‌های لکانی، در داستان‌های مذکور، سوژه محبوس در سطح ناخودآگاه، در برابر حبس به‌منزله اختگی نمادین، ممکن است چه کنشی را داشته باشد؟

و فرضیه‌های پژوهش حاضر عبارتند از:

- به‌نظر می‌رسد، دیگری بزرگ با اعمال مجازات حبس به‌منزله اختگی نمادین بر سوژه، در وی شکافی را ایجاد و چیزی را از او کسر می‌کند. سوژه قادر نیست این خسران و کسرشدگی را با پیروی از دال‌های میل دیگری بزرگ جبران کند. سرانجام، وی به مرگ نمادین دچار و روان‌پریش می‌شود.

۳۳۳ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

- به نظر می‌رسد، سوژه محبوس از یک طرف، به سبب برچسب خوردن و نشان‌دار شدن و از طرفی دیگر، به سبب عدم کارکرد لیبدو یا لاملا و به تبع آن طرد شدن از زنجیره میل دلالت دیگری بزرگ، به آینده‌ای روشن برای خود امیدوار نیست.

- به نظر می‌رسد، در هنگام حبس و حتی پس از آزادی، با توجه به ساختار روانی خود، سوژه یا از تخلیه سیمپتوم به مثابه نشانگان بیماری خود لذت می‌برد یا اینکه نمی‌تواند در برابر اختگی نمادین تاب بیاورد و خودکشی می‌کند.

۲. پیشینه پژوهش

در حوزه ادبیات داستانی فارسی، رمان‌ها و حکایت‌های گوناگونی با آرای روانکاوانه ژاک لکان نقد شده که برای نمونه، برخی از آن‌ها معرفی می‌شود:

عرب یوسف‌آبادی و دیگران در «بررسی تطبیقی بوی باروت و عطر نارنج با خاطرات تن بر مبنای نظریه ژاک لکان» (۱۳۹۸) با تکیه بر سه ساحت خیالی، نمادین و واقع از رمان‌های *بوی باروت و عطر نارنج* - با موضوع جنگ - خوانشی لکانی داشته‌اند.

اصطهباناتی احسانی و محمودی در «خوانش لکانی رشد روانی سوژه در مجموعه داستان *آبی ماورای بحار مندنی‌پور*» (۱۳۹۹) با تکیه بر مفاهیم محوری آموزه‌های لکان، به ویژه ابژه α و انشقاق، سیر سوژه‌شدگی قهرمان داستان‌های کوتاه مجموعه *آبی ماورای بحار* را توضیح داده و فرضیه بنیادین و اثبات‌شده لکان را مبنی بر اینکه سوژه هیچ‌گاه نمی‌تواند اتحاد نخستین خویش را احراز کند، در مجموعه داستانی ذکر شده بازنمایی کرده‌اند.

براری جیرندهی، صفایی سنگری و نیکویی در «خوانش لکانی حکایت شهریار و برادرش شاهزمان» (۱۴۰۰) این حکایت از کتاب *هزارویک‌شب* را با آموزه‌های روانکاوانه

ژاک لکان نقد کرده و با تکیه بر مؤلفه‌های بازشناسی ساختار روانی، نشان داده‌اند که شاهزمان روان‌پریش (Psychotic) و شهریار منحرف (Pervert) است.

مشخصاً، درباره داستان قهوه سرد آقای نویسنده با تکیه بر مکتب روانکاوی پژوهش زیر نیز به‌انجام رسیده است. حیدری گوجانی، حیدری، امیدعلی و ذوالفقاری در «تحلیل روانکاوانه عنصر شخصیت در رمان قهوه سرد آقای نویسنده» (۱۴۰۱)، با تکیه بر آموزه‌های روانکاوانه فروید و با توجه به مؤلفه‌های مکتب پست‌مدرنیسم، شخصیت‌های اصلی و برجسته رمان قهوه سرد آقای نویسنده را نقد و ارزیابی کرده‌اند.

۳. مبانی نظری پژوهش

برای لکان زندان مکان انضمامی مشخصی نبود. او فراتر از این دیدگاه که زندان را محلی برای حبس افراد در نظر بگیرد، به دال/ زبان جنبه‌ای ماتریالیستی و انضمامی بخشید. اتفاقاً، با توجه به باورهای روانکاوانه لکانی، سوژه زندانی به‌میانجی همین دال یا زبان می‌تواند یا همواره در زندان زبان گرفتار بماند یا اینکه با تخطی از دال میل دیگری، خود را از آن رهایی ببخشد؛ بنابراین، پیشاپیش اینکه مکانی برای حبس سوژه زندانی وجود داشته باشد، سوژه در محبس زبان گرفتار بوده است. در وهله نخست، برای ورود به بحث، باید مقصود خود از حبس یا زندان و مصادیق آن مشخص، نیز، تعریف روشنگرانه‌ای از مجازات و مفاهیم مربوط به آن بیان شود. «محلی است که اختصاصاً برای نگهداری مجرمین به منظور مجازات آنها مورد استفاده قرار می‌گیرد [...] حال آن‌که حبس، اعم از زندان می‌باشد و مفهوم وسیع‌تری نسبت به زندان اصطلاحی دارد» (محمدی، ۱۳۹۳: ۴۶)؛ بنابراین، تحت مراقبت بودن شخصیت اول داستان قهوه سرد آقای نویسنده در تیمارستان نیز، نوعی حبس است.

۳۲۵ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

مجازات را این‌گونه تعریف کرده‌اند: «جرم عملی است که احساسات و ارزش‌های اجتماعی را جریحه‌دار می‌کند و مجازات واکنشی احساسی در مقابل این پدیده است» (اسفندیاری بهرآسمان و جوان‌جعفری بجنوردی، ۱۳۹۵: ۱۴۱). نیز، درباره «تعلیق مجازات» گفته شده: «تعلیق مجازات یک وسیله اغماض و ارفاقی است که دادگاه با رعایت شرایطی به مجرم اعطا می‌کند. [...] بنابراین، تعلیق اجرای مجازات یکی از راه‌های قانونی اعطای فرصتی به مجرم برای خودداری از ارتکاب جرم و آماده شدن برای بازگشت مجرم به زندگی عادی در جامعه است» (ولیدی، ۱۳۷۹: ۹). برای اینکه سوژه دچار مجازات نشود، دیگری بزرگ از او طلب می‌کند که نه منطبق با میل خود، بلکه مطابق با میل او رفتار کند. از منظر لکان، قانونی که دیگری بزرگ آن را تعیین کرده، عرصه لذت است و اصل لذت چیزی جز محدودیتی برای آن نیست. سوژه میل دارد که این حدو حصر را بشکند؛ بنابراین، «برای فرهنگ و تمدن مانع بر سر راه لذت بی حد و حصر است و برای لکان چیره‌شدن بعد سمبولیک [= امرنمادین] بر انسان بزرگترین مانع بر سر راه ژوئی‌سانس است» (کدیور، ۱۳۸۱: ۸۷). به بیانی روشن‌تر، «کاستراسیون سمبولیک [= اختگی نمادین] سوژه را از قسمت بزرگی از ژوئی‌سانس‌اش محروم می‌کند» (همان: ۱۹۹). با توجه به آنچه گفته شد، اولاً، قانون امر دست‌وپاگیری است که اجازه رفتن به فراسوی لذت را به سوژه نمی‌دهد، ثانیاً، سوژه با تن در دادن به اختگی نمادین و با نگاهی روبه‌عقب (Retro Active) پی می‌برد که در فرآیند سوژه‌شدگی نه تنها چیزی به وی اضافه نشده، بلکه چیزی هم کسر شده است؛ بنابراین، احساس خسران می‌کند و در چنین وضعیتی، می‌کوشد از اصل لذت عبور و ابژه α را در فراسوی اصل لذت یا ژوئی‌سانس جست‌وجو کند. سوژه برای امکان تحقق چنین امری، قانون دیگری را به‌منزله میل او نقض می‌کند.

از منظر لکانی، زندان محلی است که سوژه مجرم خواه‌ناخواه اختگی نمادین را پذیرفته است. مجازات یا شکنجه نیز دالی است که به‌میانجی آن، اختگی مزبور بر سوژه مجرم اعمال می‌شود. با تولد پدیده‌ای به‌نام زندان، کارگزاران قانون توقع داشتند سوژه مجرم پس از گذراندن دوره حبس، به فردی به‌نحایت تبدیل شود و به‌تعبیر لکانی، اختگی نمادین را به‌مثابه قانون دیگری بزرگ پذیرفته باشد و از آن تخطی نکند؛ اما چنین نشد. با توجه به آموزه‌های لکانی، درباره عدم کارآمد بودن زندان برای جلوگیری از بزهکاری، بزهکاری به‌مثابه میل فرد امری درونی و روانی است، نه امری بیرونی. جامعه‌شناسان کوشیدند براساس قانونی تعریف‌شده، نظمی را برقرار سازند که همگان از آن پیروی کنند. مسئله‌ای که فرد را به سمت ارتکاب جرم سوق می‌داد، همواره امری بیرونی و متکی بر رفع نیاز (need) نبود، بلکه امری درونی و برخاسته از میلی بود که فرد مجرم با ارتکاب آن ژوئیسانس یا کیف را از دیگری بریابد. درباره عدم کارایی زندان با هدف جلوگیری از بزهکاری، گفته شده: «زندان، نه‌تنها در پیشگیری از ارتکاب بزه کارایی چندانی ندارد، همچنین بر تکرار بزه، تنوع شیوه‌های ارتکاب آن و آموزش فنون بزهکارانه دامن می‌زند» (گودرزی، ۱۳۸۲: ۱۴۶). تکرار بزه را باید به‌مثابه تکرار میل سرکوب‌شده‌ای پنداشت که به‌صورت سیمپتوم باز می‌گردد. در هر بار تکرار بزهکاری، فرد می‌کوشد ابژه α را احراز کند؛ اما هر بار مثل دفعه پیشین ناکام می‌ماند.

به‌وجود آمدن زندان‌ها مکانیسم «طرد» را امکان‌پذیر کرد. در این باره نوشته‌اند: «زندان مکان طرد» محسوب می‌شد و ابژه‌هایی خاص را به‌دلیل جرایم اجتماعی یا تدابیر سیاسی - اداری در خود جای داده بود» (آقاجری و دیگران، ۱۳۹۹: ۳۱). از منظر لکان، «طرد» شدن را باید نتیجه ساختار روانی روان‌پریشی تلقی کرد. روان‌پریش (Psychotic)، به‌سبب اینکه خود را صاحب فالوس (Phallus) می‌داند، عملاً اختگی نمادین را نپذیرفته است و

۳۲۷ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

به‌همین سبب نه‌تنها طرد می‌شود، بلکه به‌یک‌معنا به‌عنوان فردی شناخته می‌شود که گویا ژوئیسانس یا کیف را از دیگری ربوده است؛ از این‌رو، همواره مازادی را با خود دارد و از این مازاد (lack) می‌توان به جرم، گناه، خطا یا هر گونه نابهنجاری‌ای که قانون دیگری را نفی کند، تعبیر کرد؛ بنابراین، تقسیم‌بندی دوگانه کسانی که اختگی نمادین خود را پذیرفته‌اند، یعنی روان‌رنجور و منحرف، و کسانی که از پذیرش آن امتناع کرده‌اند، یعنی روان‌پریش، در این جا امکان بازنمایی آن به گونه‌ای دیگر فراهم می‌شود. زندان «بهترین شیوه تقسیم‌بندی دوتایی و نشانه‌گذاری (گناه‌کار- بی‌گناه و شرور- بی‌خطر) را در جامعه بازنمایی کرد» (همان)؛ بنابراین، بین ساختار روان‌پریشی و دو ساختار روانی دیگر شکافی برقرار شده است. روان‌پریش در سطح صفر سوژه‌شدگی است؛ زیرا با بیرون افتادن وی از زنجیره دلالت میل دیگری، تصرف ژوئیسانس برای دیگری امکان‌ناپذیر خواهد بود.

برای فهم اینکه چگونه ذاتاً حبس امکان تصرف کیف یا ژوئیسانس را از سوژه سلب می‌کند، توجه به خصوصیات مجازات حبس می‌تواند راهگشا باشد. برای مجازات زندان چهار ویژگی برشمرده‌اند: ۱. خصوصیت ترهیبی و رنج‌آور بودن ۲. خصیصه ترذیلی (رسواکننده) ۳. خصیصه مشخص بودن ۴. خصیصه قطعیت (مجیدی بیگدلی و صفاکیش کاشانی، ۱۳۸۷: ۸۵). درباره «خصوصیت ترهیبی و رنج‌آور بودن» به نقل از سزار بکاریا آمده است: «برای آن که کیفر تأثیر مطلوب داشته باشد کافی است که رنج حاصل از آن بیش از سودی باشد که از جرم عاید می‌شود و برای این رنج بیشتر باید اثر قطعی کیفر و ناکامی از تحصیل سود حاصل از جرم در نظر گرفته شود» (همان). مازاد یا باقی‌مانده‌ای در رنج حاصل از کیفر وجود دارد که همان کیف یا ژوئیسانس است و دیگری بزرگ قصد دارد آن را به تصرف خود درآورد. ابتدایی‌ترین ویژگی حبس، بنیادین‌ترین هدف آن است. اختگی نمادینی که بر سوژه در جایگاه مجرم زندانی تحمیل می‌شود، باید به‌نحوی باشد که مازاد یا

باقی‌مانده رنج حاصل از کیفر را به نفع دیگری تمام کند. اقتصاد ژوئیسانس^۱ این‌گونه عمل می‌کند. در چنین حالتی است که سوژه در نگاهی روبه‌عقب (retro active) احساس خسران دارد؛ گویی بعد از تحمیل و پذیرش اختگی مزبور، چیزی از وجود او کسر شده است.

۳-۱. نظریه‌هایی درباره زندان

۳-۱-۱. نظریه یادگیری اجتماعی (Social learning theory)

«زندان با توجه به محیط خود نقش مهمی در یادگیری و تبادل اطلاعات در زمینه‌های فنون و روش‌های ارتکاب جرم دارد» (مهدوی‌پور و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۸۴). «مجرمان با سابقه کمتر با ارزش‌های جامعه هم‌نوا می‌باشند و در این زمینه تفاوتی بین سابقه‌داران بیشتر و کمتر دیده نمی‌شود» (یعقوبی و علمی، ۱۳۹۶: ۲۱). با خوانشی لکانی می‌توان گفت، دو عامل مهم در نظریه یادگیری اجتماعی وجود دارد: ۱. تبعیت مجرم کم‌سابقه از دالِ میلِ مجرم سابقه‌دار ۲. عدم رعایت مساوات؛ سوژه مجرم کم‌سابقه و سابقه‌دار هر دو به یک اندازه تحت سیطره نگاه خیره دیگری بزرگانند.

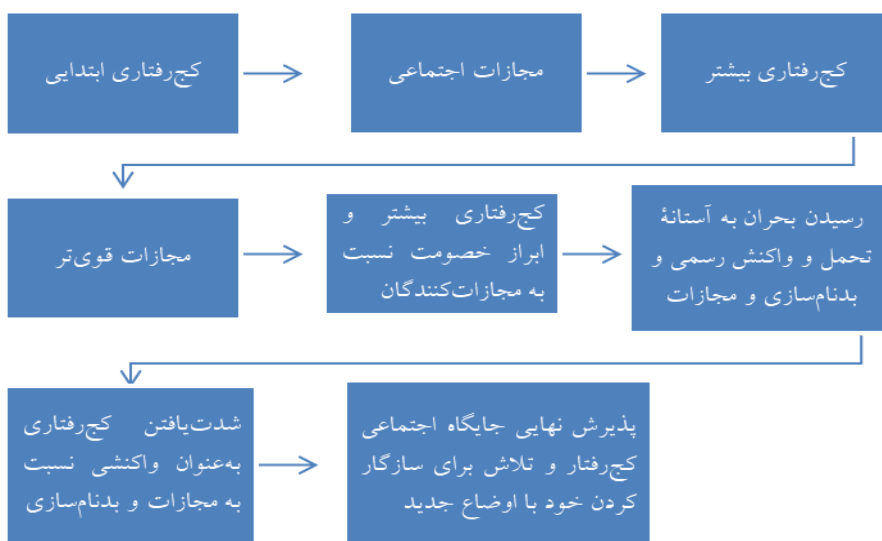
۳-۱-۲. نظریه برچسب‌زنی (Labeling theory)

«برچسب‌خوردگان کسانی هستند که به دلیل طرد از جامعه کمتر با، باورها و ارزش‌ها هم‌نوا شده‌اند» (همان)؛ بنابراین، با توجه به مکانیسم طرد، بین نظریه برچسب‌زنی با مفهوم طرد و کارکرد آن در ساختار روان‌پریشی پیوند استواری برقرار می‌شود. «فردی که وارد زندان می‌شود از سوی جامعه و افراد خانواده برچسب مجرمیت می‌خورد. پس از آزادی از زندان معمولاً پیدا کردن شغل برای فرد به دلیل سابقه‌دار بودن و خوردن برچسب مجرمیت بسیار دشوار خواهد بود» (مهدوی‌پور و دیگران، ۱۳۹۷: ۲۸۵). فرد محبوس سوژه مجرمی شناخته می‌شود که پیوسته دالِ جرم را به همراه دارد و به‌همین سبب به این باور می‌رسد که در

۳۳۹ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

بیرون از زندان برای او آینده‌ای وجود ندارد. وجود پدیده برچسب‌زنی برای مجرم سبب انسداد دال در ساختار روانی وی و موجب بروز افسردگی و به تبع آن بیرون افتادن از ورطه زبان و روان‌پریشی می‌شود. وجود دال جرم برای سوژه مجرم، به شکل نگاه خیره عمل می‌کند تا این‌که به سبب وجود این نگاه، او عرصه آزادی را در بیرون از محبس برای خود ناممکن ببیند.

کجرفتاری عنصر جدایی‌ناپذیر سوژه مجرمی است که برچسب مجرم بودن، وی را نشان‌دار کرده است. کجرفتاری در نسبت با سوژه، به مثابه رانه مرگ (Drive) عمل می‌کند و او از دالی به دال دیگر ارجاع داده می‌شود. نظریه پردازان برچسب، باور دارند کجرفتاری امر تکرارپذیر است؛ بنابراین، می‌توان آن را به منزله سیمپتومی بازگشت‌پذیر برای سوژه مجرم در نظر گرفت. آن‌ها برچسب کجرفتاری ثانوی را «تحلیل الگوی پایدارکننده هویت کجرفتاری حرفه‌ای یا زنجیره‌ای نامیده‌اند» (بهروان و بهروان، ۱۳۹۱: ۳۹).

نمودار شماره (۱)، زنجیره فرآیند کجرفتاری

هرچه سوژه مجرم در کج‌رفتاری بیشتر پافشاری می‌کند، با مجازات سنگین‌تری به‌مثابه اختگی نمادین مواجه می‌شود. در چنین حالتی، وی می‌تواند رنج توأم با لذتی را به‌منزله ژوئیسانس تجربه کند؛ بنابراین، رنج مجازات برای مجرم، از لذت خالی نیست. کیف یا ژوئیسانسی در مجازات نهفته که سوژه مجرم صرفاً با ارجاع به دال‌های کج‌رفتاری می‌تواند به آن نزدیک شود و آن را به تصرف خود درآورد.

۳-۱-۳. نظریه کنترل اجتماعی (Social control theory)

«جامعه‌شناسان نظریه کنترل به دنبال یافتن پاسخی برای این پرسش هستند که چرا همه کسانی که دچار تنش روانی می‌شوند و زیر فشار ساخت‌های اجتماعی قرار می‌گیرند دست به کج‌روی نمی‌زنند. پاسخ آنان به چگونگی تضعیف کنترل‌های اجتماعی و تضعیف حفاظ درونی برمی‌گردد» (سخاوت، ۱۳۸۱: ۹ و ۱۰)؛ بنابراین، جامعه‌شناسان نیز بروز جرم و شکستن هنجارها را کاملاً به عوامل بیرونی مربوط نمی‌دانند. اگر بنا باشد نظریه کنترل را با دیدگاه لکانی بازخوانی کنیم، می‌توانیم رد پای آن را در مفهوم نگاه خیره (Gaze) بیابیم. هنگامی که مجرم سنگینی نگاه خیره را در بیرون از زندان حس می‌کند، گویا نمی‌تواند به راحتی از میل دیگری تخطی نماید و میل خود را برآورده سازد؛ بنابراین، در بیرون از زندان به سبب وجود نگاه خیره، امکان تصرف ژوئیسانس برای او بسیار محدود خواهد بود. نظریه یادگیری اجتماعی، برچسب‌زنی و کنترل تکمیل‌کننده یکدیگرند. از منظر لکانی، مفهوم روانکاوانه جدایی‌ناپذیر در این سه نظریه، «نگاه خیره» است. سوژه مجرم می‌خواهد با گریز از این نگاه، برای امکان تصرف ژوئیسانس به نفع خود مجالی بیابد.

۱-۵. خلاصه داستان‌ها

داستان بند محکومین نوشته کیهان خانجانی است. زاپاتا راوی داستان است و ماجرای خودش و زندانیان را بازگو می‌کند و از عشق همه زندانی‌ها می‌گوید. نکته جالب توجه

۳۳۱ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

داستان، حضور دختری ناشناس، به تعبیر راوی «دختره»، است که همه قصد دارند از حضور نابه‌جا و نابهنگام او سردرپیابورند؛ اما ناکام می‌مانند.

داستان *آمزش زمینی* نوشته یعقوب یادعلی است. راوی نسبت به هنجارهای اجتماعی فردی متعهد است؛ با این حال، بنا به دلایلی به زندان افتاده است. در زندان، راوی نامه‌هایی را که بین سهیل و معشوقه‌اش ردوبدل شده، می‌یابد. سرانجام، سهیل اعدام و راوی از زندان آزاد می‌شود؛ اما هرگز نمی‌تواند به سبب سابقه کیفری‌ای که برای او ایجاد شده، شغل مناسبی پیدا کند.

داستان *قهوه سرد آقای نویسنده* نوشته روزبه معین است. آرمان از بچگی عاشق مارال می‌شود و از او بی‌خبر می‌ماند؛ تا اینکه در مراسم اجرای کنسرت، او را پیدا و در کنسرت هم شرکت می‌کند. اِبی خود را به جای آرمان جا می‌زند. آرمان را دیوانه می‌پندارند و به تیمارستان می‌برند. مارال با خواندن روزنامه، نوشته‌ها و یادداشت‌های به‌جامانده آرمان می‌کوشد او را بیابد. نگار، دوست مارال، به آرمان علاقه پیدا کرده است و مارال از رابطه او و آرمان بی‌خبر است. دست نگار برای مارال رو می‌شود. مارال متأثر از قضیه خودکشی آرمان، با نگار درگیر می‌شود و نگار با قهوه مسموم خودکشی می‌کند و مارال سرگردان و حیرت‌زده از یافتن آرمان ناکام می‌ماند.

در هر سه داستان، ایده حبس وجود دارد. چنانچه در ادامه پژوهش بیان خواهد شد، حبس از منظر روانی، محرومیتی را در سوژه زندانی ایجاد می‌کند او می‌خواهد در عین رنج بردن از اختگی نمادین ایجادشده، لذت تازه‌ای را از حبس برای خویش احراز کند. این لذت صرفاً برای فرد محبوس، قابل دسترسی و تجربه‌پذیر است و فردی که ظاهراً به آزادی انضمامی دسترسی دارد، از آن محروم است. این مسئله در هر سه داستان، قابل‌یازنمایی است؛ چنان‌که در هر سه داستان، فردی را می‌بینیم که در عین دسترسی به آزادی انضمامی

(پس از حبس) یا مجالی برای فرار از زندان، حاضر نیست از لذت مازاد حبس صرف نظر کند.

۴. بحث و بررسی

با توجه به آنچه در مبانی نظری طرح شد، با تکیه بر آموزه‌های لکانی، می‌توان ذیل چند مؤلفه، سه داستان مورد پژوهش را ارزیابی کرد:

۱-۴. حبس؛ جایی برای تبعیت مجرم کم‌سابقه از دال میل مجرم سابقه‌دار

در بند محکومین، زاپاتا درباره‌ی تعریف جرم و هویت زندانی در نسبت با آن می‌گوید: «در چنین جایی [= زندان]، کمتر از قتل را تعریف کردن اُفت داشت، چه برسد به ماجرای دختر فامیل...» (خانجانی، ۱۳۹۹: ۹). با توجه به این عبارت می‌فهمیم که دیگری بزرگ، نه تنها، دوست دارد در ساحت به‌ظاهر موجه جامعه، سوژه را شرمسار ببیند، بلکه علاقه‌مند است او برای حفظ شرمساری، گناه خود را همیشه به‌دوش بکشد و از کتمان آن پرهیزد. دیگری بزرگ در جایگاه سوپراگو برای این که بر این شرمساری بیفزاید، ممکن است او را وادار به اعتراف گناه‌های انجام‌نداده بکند؛ بنابراین، تعریف شرم در نسبت با قانون و تخطی از آن، دو جنبه دارد: شرم از قانون و شرم از یک مازاد. «من موقعی دچار شرم می‌شوم که با مازاد در بدنم رویارو شوم» (ژیژک، ۱۳۹۹: ۹۹). همچنین راوی ذکر می‌کند: «اگر همان روز اول خلافت دانه‌درشت باشد یا کُلفت بگویی یا گربه بکشی دم حجله، چکی بزنی، شیشه‌ای بشکنی، خودزنی‌ای بکنی، [...] این جورها خرت به‌راه و حرفت پیش است، و گرنه زندگی‌ات در بند محکومین می‌شود والذاریات» (خانجانی، ۱۳۹۹: ۴۲). مازاد در این جا با «از خط دررفتگی» نسبت محکمی دارد. مجرم برای این که در جمع زندانیان از شرم خود بکاهد، باید از خط دررفتگی بیش‌تری نسبت به بقیه زندانی‌ها داشته باشد. آثار از خط‌دررفتگی ذکرشده در تخطی سوژه مجرم کم‌سابقه از میل دیگری بزرگ دیده می‌شود.

۳۳۳ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

سوژه مجرم به جای اینکه از میل دیگری بزرگ تبعیت کند، می‌کوشد با تخطی از میل او ژوئیسانس را به نفع خود به تصرف درآورد. یکی از پدیده‌هایی که زمینه چنین چیزی را فراهم می‌کند، «قمار» (Gambling) است. با خوانشی لکانی، قمار را باید مانند رانه‌ای بپنداریم که هیچ‌گاه به ابژه خود نمی‌رسد و همواره سوژه در آن ناکام می‌ماند. در بند محکومین، «عشق لیلاج زن اصلی جنوبی‌اش بود و تجارت؛ البته بیشتر تاجر بود تا عاشق. تجارت سرپا نگه داشتش، زنش از پا انداختش. هر سفر می‌رفت یک‌بار دل می‌بست، یک نشانه آن‌جا می‌نشاند» (همان: ۹۶). سوژه در محور مجازی دالی را هم‌نشین دالی دیگر می‌کند و هر دال به دال دیگری ارجاع می‌دهد؛ اما سوژه با هیچ کدام از این دال‌ها معنا را نمی‌یابد و احساس تمامیت و انسجام نمی‌کند که در چنین وضعیتی، با روان‌نژندی و سواسی روبه‌رویم. لیلاج همه‌چیز زندگی‌اش را در قمار می‌بازد؛ حتی زن اصلی جنوبی‌اش را از دست می‌دهد. قمار می‌تواند به مثابه رانه‌ای باشد که میل سوژه به دور آن در گردش می‌افتد؛ اما هیچ‌گاه به ابژه α دست پیدا نمی‌کند. و سواسی بودن برای روان‌نژند، می‌تواند محرکی باشد که نسبت به سایر ساختارهای روانی، سوژه را از خودبیگانه‌تر کند. لیلاج به گفته‌ی راوی «می‌گفت قمار می‌زند تا همه چیز را فراموش بکند؛ می‌خواهد هیچ‌چیز به دنیا نداشته باشد و به آخر خط برسد» (همان: ۹۹) و «از باختن حال می‌کرد، چشمانش جلا می‌گرفت. باخت باخت باخت. چه قمارهایی هم می‌زد، همه جور بلد کار بود» (همان: ۹۸). سوژه از باخت کیف می‌کند. ژوئیسانس باختن، ناظر بر کیف مازادی است که از پایان‌نیافتن رانه میل، خود را آشکار می‌کند. برای سوژه تحقق یافتن فانتزی بُرد در واقعیت بیرونی، فاجعه است و او از این که در رانه مرگ گرفتار باشد، بیش‌تر احساس لذت می‌کند تا زمانی که به ابژه میل خود دسترسی پیدا کرده باشد. ژیزک برای فهم بهتر چنین مسئله‌ای، مفهوم لکانی آفانیسیس را

یادآوری می‌کند: «شکافی هست که هسته و همانی هستی سوژه را برای ابد از وجوه سطحی‌تر هویت‌های خیالی یا نمادین او جدا می‌سازد. برای من هرگز ممکن نیست که بتوانم هسته و همانی هستی خودم را به تمامی از آن خود کنم (یعنی به صورتی نمادین در خود ادغام کنم): وقتی بیش از حد به این هسته نزدیک شوم، چیزی رخ می‌دهد که لاکان آن را آفانیسیس (ناخودپیدی/ خودالغایی) خودوند [= سوژه] می‌نامد» (ژیژک، ۱۳۹۹: ۷۸). ژیزک از قول فروید نقل می‌کند: «اگر آنچه [اشخاص] در واهمه‌های خود با شور و شوق خواهانش هستند در واقعیت به آن‌ها عرضه شود، از آن روی برمی‌گردانند» (همان).

۲-۴. حبس؛ بستری برای بروز روان‌پریشی محبوسان و طرد آن‌ها از زنجیره دلالت میل دیگری بزرگ به سبب تصرف ژوئیسانس

در قهوه سرد آقای نویسنده، میکائیل مانند روان‌پریش پارانوئیک متوهم است و فکر می‌کند از رادیو تهدید می‌شود (ر. ک: معین، ۱۳۹۹: ۱۰۳). او همواره فکر می‌کند فرزندانش اموال-اش را تصاحب کرده و به تعبیری روشن‌تر میل او را دزدیده‌اند. سام نیز روان‌پریشی است که لکنت زبان دارد. حرکت محور مجاز در کلام سام، وقتی مشاهده می‌شود که او به جای ضمیر «من»، از «سام» استفاده می‌کند (ر. ک: همان: ۱۱۳، ۱۱۵ و ۱۱۶). رئیس/هیتلر/پیشوا نیز روان‌پریش اسکیزوفرنیک است که توهم هیتلر بودن را دارد و فکر می‌کند صاحب فالوس است و چیزهایی را می‌بیند که دیگران نمی‌بینند. او فکر می‌کند آرمان جاسوس است و صدای او را ضبط می‌کند. نویسنده از زبان رئیس، داستانی را درباره شخصی به نام هانس - که از جنگ برگشته بود و فکر می‌کرده که «خودش» را از دست داده است - تعریف می‌کند: «هر روز به ایستگاه قطار می‌رفت و منتظر قطاری می‌شد که از برلین می‌اومد. شنیدم بین اون همه مسافر دنبال خودش می‌گشته و انگار چند باری هم کسانی رو با خودش اشتباه گرفته بوده. [...] دست آخر جنازه‌ش رو روی ریل‌های قطاری که از برلین می‌اومد پیدا

۳۳۵ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

کردن. به نظر من اون سال‌ها قبل از مرگش واسه خودش مرده بوده» (همان: ۹۴). این مطلب ناظر بر این اصل است که رویارویی با امر واقع آسیب‌زاست و موجب مرگ نمادین سوژه می‌شود. ژینک برای فهم بهتر این گونه تروما و مرگ نمادین، از باقیمانده‌گان واقعه هولوکاست صحبت می‌کنند. او باور دارد هرچند آن‌ها حیات بیولوژیکی خود را از دست نداده‌اند، اما دچار مرگ نمادین شده‌اند. رئیس نیز می‌تواند همین «هانس»ی باشد که خود را از دست داده است. چون استعاره پدری برای روان‌پیش شکل نگرفته است، شخص به صورت مداوم در نوسان بین امر خیالی و امر واقع به سر می‌برد و همواره از امر واقع به امر خیالی پرتاب می‌شود.

در بند محکومین، بروز ضایعه آسیب‌زای امر واقع از آثار نزدیک شدن به ابژه α و روان‌پریشی فرد است. این مسئله در «رفیق‌مهندس» دیده می‌شود. «عشق رفیق‌مهندس خواهرش بود که دیگر نبود. می‌گفتند سر کشته شدنش افتاده زندان» (خانجانی، ۱۳۹۹: ۱۳۱). رفیق‌مهندس در نسبت با قتل خواهرش، دچار تروما شده است. راوی در این باره می‌نویسد: «تیک زدن مهندس توفیر داشت. آن روز تابستان بیست سال پیش ملاقاتی داشت. سال خواهرش بود. مهندس هم یک نایلون قرص خورد تا آرام بشود. حالش خراب بود، شد خراب‌درخراب. یک دفعه میان اتاق ایستاد؛ سروکله سرخ‌وسپاه، دهن‌داز، گوشه دو لب کف سفید، دو دست لرزان، پاها خم، صدا بلند کرد، "خواهری آب"» (همان: ۱۳۴). سیاسیا نیز، یکی از زندانیانی است از کودکی گمان می‌کند دیگری بزرگ، کیف او را ربوده است: «از بچگی نصف صورتش گوشت اضافه داشته، خانواده‌اش پول و سواد نداشته دوا و درمانش نکرده، از بس که در مدرسه خجالت می‌کشیده بیشتر از یک کلاس درس نخوانده، کاروباری برای او راست‌وریست نشده، هیچ دختری حتا فحشش نداده» (همان:

(۴۳). سیاسیا فردی روان‌پیش است و گمان می‌کند فالوس نزد اوست: «پدرش را ندیده بود، ادعا می‌کرد نوۀ شاه است» (همان: ۵۱).

«عشق گاز دختر خوش‌قیافه و ارث‌ومیراث‌دار ارباب بود. وقتی می‌گفت او دوستم دارد، یعنی دختر بدقیافه و بی‌جهاز رعیت دوستش دارد» (همان: ۱۶۱). راوی اظهار می‌کند گاز فوق‌العاده دروغ‌گوست. او از شنیدن فحش لذت می‌برد و فحش برای او به مثابه ژوئیسانسی است که با آن دردی توأم با لذت را تجربه می‌کند: «فحش سر حالش می‌آورد. غذای روح؛ نمی‌خورد یک چی کم داشت» (همان: ۱۶۶). راوی می‌گوید: «اصلاً زندان است و دروغ؛ نباشد اوضاع نمی‌چرخد. همه رستم‌اند. حبس که تمام می‌شود و می‌خواهند بروند، یکی هزارتا قول‌وقرار جابه‌جا می‌کنند تریلی‌خور؛ بعد چی؟ آقارستم گرزش را جا می‌گذارد درون زندان» (همان: ۵۳). دروغ به مثابه وضع دال جدیدی است که مازاد تولید می‌کند و این مازاد نه با لذت، که با ورای اصل لذت پیوند دارد. میل بازگشت مجرم به زندان پس از آزادی، نه صرفاً به خاطر فقدان و خلاء اقتصادی و فرهنگی جامعه، بلکه به خاطر لذتی است که زندانی با دزدیدن کیف از دیگری می‌برد. روان‌پیشی فرد سابقه‌دار و طردشدن استعاره پدری از وی و خود را به مثابه فردی صاحب فالوس شناختن، می‌تواند از تبعات فرآیند حبس باشد.

در نسبت با دروغ، راوی درباره شخصیت گاز می‌گوید: «گاز چنان در خالی‌بستن گاز می‌داد که مرغ برشته را سر پا نگه می‌داشت. [...] البته چنان قسم می‌خورد و جدوآبادش را کفن پیچ می‌کرد و هفت هزار قدم تا خود حجرالاسود می‌رفت که آدم شکش برمی‌داشت که این بار راست می‌گوید» (همان: ۱۶۱). دروغ برای گاز به مثابه ژوئیسانسی است که مازادی تولید می‌کند که نقش این مازاد را هم در نسبت با خود گاز و هم در نسبت با دیگری

۳۳۷ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

قابل مشاهده است. گمانه‌زنی درباره‌ی راست گفتنِ گاز، نه مربوط به هنر و مهارت او، بلکه در فریبی است که زبان می‌تواند با ایجاد یک مازاد در سوژه ایجاد کند.

در *آمزش زمینی*، راوی - که روان‌نژندی و سواسی است - برخلاف همیشه، تمایل دارد از اصل لذت بگذرد و ژوئیسانس را به تصرف خود درآورد. در ابتدا، راوی می‌پنداشت که حبس سبب محدودیت یا اختگی همه‌جانبه سوژه مجرم می‌شود؛ اما وی می‌گوید: «آن بیرون شنیده بودم این تو همه چیز پیدا می‌شود؛ نمی‌دانستم این تو چیزهایی هست که آن بیرون پیدا نمی‌شود» (یادعلی، ۱۳۹۸: ۵)؛ بنابراین، سوژه با تخطی از میل دیگری بزرگ پی می‌برد که می‌تواند فراسوی اصل لذت یا ژوئیسانسی را تجربه کند که در آن نسبت به اصل لذت مازادی وجود دارد. در زندانی که راوی آنجاست، خوردن پیاز ممنوع است و به پیاز «طرف» می‌گویند. راوی می‌گوید: «فکر نمی‌کردم روزی برسد که مجبور باشم دزدکی طرف بخورم... به مندی می‌گویم: "طرف خیلی چسبید" و "مزه‌ی طرف... کم از چلوکباب سلطانی نیست"» (همان: ۶). خوردن پیاز در شرایطی که ممنوعیتی برای آن نباشد، آن‌قدر لذت‌بخش نیست که در فضای زندان لذت توأم با رنجی را به سوژه بخشیده است.

ژوئیسانس برای راوی دالِ لذتِ مازادی است که اگر از وی سلب شود، سوژه در خود احساس خلأ می‌کند. راوی داستان از همان ابتدا تحمل از دست دادن چیزهای ساده را هم ندارد. باید گفت که فقدان یک چیز، آن را با اهمیت می‌کند. فقدان «چتر دسته‌شکسته» و دو مرد «قدبلند قلچماق» و «لاغر ترکه‌ای» راوی را آزار می‌دهد. حتی او پس از اینکه به زندان منتقل می‌گردد، برای بازداشتگاه و فضای آن دلتنگ می‌شود: «نمی‌دانم چرا دلم می‌خواهد برگردم به قرنطینه! به مسافرخانه!» (همان: ۱۸). راوی می‌گوید: «هیچ‌کدام نمی‌بینند دارم از بالای تنها پنجره بند در ارتفاع سه‌متری که به هواخوری باز می‌شود، نگاه‌شان می‌کنم» (همان: ۲۰). راوی ژوئیسانسی را به نفع خود تصرف کرده که دیگری به آن دسترسی ندارد.

البته، به گفته‌ی راوی، این امکان فقط برای او فراهم نیست. وی می‌گوید: در زندان، سه‌کنج پرتی است که «نقطه‌ی کور دوربین‌های این سو و آن سوی هواخوری است... هر کس هر غلطی می‌خواهد بکند، دور از چشم نگهبان‌ها، می‌رود آن‌جا» (همان: ۲۰).

۳-۴. حبس؛ جایی برای سلب آینده از سوژه‌ی محبوس به میانجی «طرد» او

در قهوه‌ی سرد آقای نویسنده، آرمان می‌گوید: «می‌تونی هر کجا باشی، جایی توی گذشته‌ی لعنتی، جایی توی آینده‌ی رؤیایی، یا شایدم هیچ‌کجا. اما شک نداشته باش همون جایی داری زندگی می‌کنی که وقتی چشم‌هات رو می‌بندی می‌آد سراغت، از همه نفس‌گیرتر هم گذشته‌ی لعنتیه» (معین، ۱۳۹۹: ۱۷۶). گذشته‌ای که سوژه از آن می‌گریزد، مانند مازادی همواره با اوست؛ بنابراین، وی می‌کوشد آن را پنهان کند. هنگامی که سوژه مجرم پی می‌برد که قادر به انجام چنین کاری نیست و دیگری بزرگ و چشم‌وی به‌منزله نگاه خیره او را کنترل می‌کند، آینده و دنیای بیرون از حبس را برای خود امری ناخوشایند و ناامیدکننده می‌پندارد. رئیس به آرمان می‌گوید: «اون طرف نرده‌ها چیزی منتظر من نیست. اون بیرون جهنم منه» (همان: ۱۲۰). نیز، رئیس در پاسخ به پرسش آرمان که «آیا دلت نمی‌خواهد به خانه برگردی؟» می‌گوید: «من الان خونهام» (همان: ۱۳۸). جالب‌تر اینکه آرمان اوایل بستری شدنش در بیمارستان، قصد فرار دارد؛ اما با گذشت زمان درباره‌ی این تصمیم درنگ می‌کند. بعد از ماجرای آتش‌سوزی صحنه‌تئاتر، فرصت مناسبی برای فرار کردن مهیا می‌شود. رئیس به آرمان می‌گوید که اگر می‌خواهی فرار کنی، فرصت خوبی است. آرمان می‌گوید: «نه، اون بیرون دیگه چیزی منتظر من نیست» (همان: ۱۹۹).

در بند محکومین مشاهده می‌شود که دوربین می‌تواند به مثابه نگاه خیره دیگری بزرگ عمل کند، صرفاً تا زمانی که سوژه به آن باور داشته باشد و آن را دیگری تلقی کند. راوی می‌گوید: «در همان‌جور تنداتند رفتن، باز چشمم افتاد به دوربین بالای میله‌های زیر هشت.

۳۳۹ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

واقعاً اگر این پرده‌ها را می‌دیدند چرا هیچ کاری نمی‌کردند؟ شاید خاموش بود» (همان: ۱۶۹). راوی خودش نگاه سنگین دوربین را احساس می‌کند:

- «دوربین، بالای میله‌های زیر هشت، همه را می‌پایید. دو طرف کله هر سه تا بلندگو، دوتا دوربین داشت. ازدهای سه سر و شش چشم مغز ما را می‌خورد» (همان: ۷).

- زاپاتا می‌گوید: «چرا همه یک‌جوری نگاه می‌کردند به من؟ حتا دختر فامیل. رفتم درون کلهام بفهمم چرا» (همان: ۱۰).

- زاپاتا می‌گوید: «دوربین حتا به دعوا و خون و خون‌کشی هم کار نداشت، مگر اینکه طرف حساب زیر هشت به آن طرف بود؛ پس چرا باید مدام به یادش باشیم؟» (همان: ۱۷).

- «هر چی باشد مرد را زن نگه می‌دارد، بار را بند، ما محکومین را دوربین» (همان: ۵۹).

- «دوربین سرش را مثل مار بالا گرفته بود، می‌پایید. صدا هم ضبط می‌کرد؟ [...] ولی خیلی اُفت داشت اگر حرف‌هایی را می‌شنید که بارم می‌کردند. درون کلهام گفتم چه من را می‌پایی؟» (همان: ۱۰۱).

فقط دوربین نیست که می‌تواند در جایگاه دیگری بزرگ باشد؛ بلکه حدیث نفس کردن شخص، دلیلی بر وجود دیگری است. زاپاتا در اولین روزهای ورود به زندان، با خود می‌گوید: «بعد درون کلهام گفتم هوی! خیط نکاری، عالم‌و‌آدم بفهمند چت کرده‌ای» (همان: ۱۶). این عبارت نشان می‌دهد که سوژه زیر نگاه خیره و سنگین دیگری به‌سر می‌برد و اضطراب (anxiety) دارد.

راوی وقتی ماجرای گاز را تعریف می‌کند، حضور نگاه خیره دیگری کوچک نیز احساس می‌شود. قبل از حبس، هنگام سفر، گاز گمان می‌کرد که تحت نگاه خیره دیگری کوچک به سر می‌برد: «دختر ارباب از درونش با اخم من را می‌پایید» (همان: ۱۶۳).

هنگامی که سوژه مجرم به آینده امیدوار نباشد، پی می‌بریم که لیبدوی فرویدی یا لاملای لکانی کارکرد خود را در سوژه از دست داده است. «هر کی یک گوشه؛ یا شپشای درزهای لباس را می‌گشتند، یا سیگار و اختلاط، یا پشت به دیوار با بدبختی‌شان خلوت کرده بودند. فقط بعضی گل‌کوچک و پینگ‌پنگ و والیبال تیغی می‌زدند، یا تندتر از راه رفتن معمول راه می‌رفتند تا خون به جان‌شان بدود، مثلاً سالم بمانند؛ این‌ها از آن‌هایی بودند که امید داشتند به آزادی» (همان: ۸۳). بر اساس ساختارهای روانی، زندانیان دو گونه‌اند: کسانی که در پی تحقق من آرمانی خود بودند و دچار اختگی نمادین شده‌اند. این‌ها به تخلیه ژوئیسانس خود می‌پردازند و امیدی به آزادی ندارند. بیرون از زندان جایی برای آن‌ها وجود ندارد و کسی منتظر آن‌ها نیست. در مقابل، کسانی که در پی تحقق آرمان من‌اند، می‌کوشند مطابق با هنجارهای نوبه‌نویی که حوزه نمادین برای آن تجویز می‌کند، انطباق هویت پیدا کنند، به این امید که بتوانند فقدان در خود را پوشش دهند. دسته اول روان‌پریش و دسته دوم روان‌نژند. زبان/ امر نمادین همیشه سوژه را رو به جلو فرا می‌خواند و او را از دالی به دال دیگر ارجاع می‌دهد. سوژه/ روان‌نژند همیشه در ساحت بی‌معنایی به سر می‌برد؛ درحالی‌که روان‌پریش در نوسان میان امر خیالی/ ساحت معنا و امر واقع گرفتار می‌شود.

چنین به نظر می‌رسد که راوی خودش در حسرت روزگار ازدست‌رفته‌ای است که برای او به مثابه من آرمانی تلقی می‌شود. در قسمتی از داستان، او سر را به طرف پنجره می‌چرخاند و به گذشته خود در کنار خانواده‌اش فکر می‌کند (ر. ک: همان: ۱۷۳ و ۱۷۴)؛ اما در پایان داستان آشکار می‌شود که با دختر فامیل ازدواج نکرده است: «چرا باید دختر فامیل زخم بشود؟ به چی‌ام بنازد؟» (همان: ۲۲۳). راوی آینده را به مثابه زمانی از پیش تباه‌شده می‌داند که در آن «من آرمانی»‌اش هیچ‌گاه محقق نخواهد شد؛ همان‌گونه که هیچ‌گاه ابژه α به دست آمدنی نیست. بعد از این راوی می‌گوید: «مار از بیرون پوست می‌اندازد آدم از

۳۴۱ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

درون» (همان: ۲۲۴). پوست‌انداختن از درون، می‌تواند ناظر از خودبیگانگی فرد باشد که از دل این مسئله یا سوژه ناخودآگاه متولد می‌شود یا بر عکس با نقطه صفرسوژه‌شدگی (روان‌پریشی) روبه‌رو خواهیم بود. راوی (زاپاتا)، تبدیل به روان‌پریشی می‌شود که همواره از بعد واقع به بعد خیالی پرتاب می‌شود. تروماتیک بودن زندان برای راوی، در این عبارت بیش‌تر به چشم می‌آید: «دنیای محکومین شده عاقبت آنان» (همان).

در آمزش زمینی، راوی که مدتی را در حبس گذارنده، همچنان به آینده امیدوار است و می‌خواهد ابژه α را احراز نماید. او پس از آزادی، به دنبال شغل جدید است؛ اما به هر جایی که می‌رود، جواب سربالا می‌شنود. راوی «به خاطر عدم رعایت شئونات شرکت» (یادعلی، ۱۳۹۸: ۱۳۰) اخراج می‌شود. وی می‌گوید: «وقتی می‌خواستم چند مثال از شئوناتی که رعایت نکرده بودم بزنند، گفتند شما خودت باید بدانی» (همان: ۱۳۲). در این‌جا، از منظر لکان، بین کلام اظهارکننده و کلام اظهارشده شکافی وجود دارد که هیچ‌گاه پر نمی‌شود. برای پرسش «از شئوناتی که رعایت نکردم، چند مثال بزنید؟» عبارت «شما خودت باید بدانی» پاسخی نیست که سبب پر کردن فقدان در دیگری شود. راوی در پی رفع و رجوع اخراج خود است؛ اما تلاش او بی‌نتیجه می‌ماند: «انصافاً تمیز پاس‌کاری می‌کردند، بهتر از تیکی‌تا‌کای رؤیایی تیم بارسلونا» (همان). راوی به‌مثابه سوژه میل‌ورز به‌ناچار برای این‌که بتواند شغلی را به‌منزله فالوس احراز کند، باید به اختگی نمادین تن در دهد و حاضر است «با هر نوع شئوناتی» کنار بیاید (ر. ک: همان: ۱۴۰). راوی در پایان داستان نیز، بر این مسئله تأکید می‌کند که: «وقتی آزاد نیستی، مجبوری با همه چیز کنار بیایی» (همان: ۱۵۷). ذاتاً، پذیرش اختگی سبب سلب آزادی سوژه می‌شود؛ بنابراین، وجود سابقه و برچسب خوردن سوژه مجرم، سبب می‌شود اختگی نمادین بر او بیش‌ازپیش تحمیل شود. صولت یکی از هم‌بندی‌های راوی است که با آزادی در معنای تبعیت از محدوده اصل لذت کنار نیامده

است. وی به سبب دزدی موتور دستگیر شده است و به قید وثیقه آزاد می‌شود. بیرون از فضای زندان، برای صولت زیست‌محیطی که بدان احساس تعهد و تعلق کند، وجود ندارد؛ بنابراین، با موتور دزدی مجدد، خود را به زندان می‌افکند. دزدی و اتهام و به سر بردن در زندان، ژوئیسانس است که صولت از آن لذت توأم با رنجی را تجربه می‌کند (ر. ک: همان: ۱۳۶ و ۱۴۲).

۴-۴. تخلیه ژوئیسانس سوژه محبوس در برابر اختگی نمادین

هنگامی که سوژه مجرم بفهمد برای او آینده‌ای وجود ندارد، ناامید می‌شود. در این هنگام، او برای این که بتواند شکنجه و مجازات حبس را تحمل کند، باید هر طور که شده ژوئیسانس خود را با بروز سیمپتوم‌ها تخلیه نماید. در قهوه سرد آقای نویسنده، آرمان می‌گوید: «به شدت نیاز داشتم با کسی حرف بزنم [...] گاهی وقت‌ها داستان‌هایی توی سرم شکل می‌گیرن که اگه واسه کسی تعریف نکنم، شک ندارم که سرم منفجر می‌شه» (معین، ۱۳۹۹: ۲۰). تخلیه آرمان و نیاز به سخن گفتن او، تخلیه ژوئیسانس است: «آنچه را فروید تحت نام کاستراسیون یا اختگی تعریف کرده است همین تخلیه ژوئی‌سانس است. فقط تکه‌هایی از ژوئی‌سانس روی قسمت‌هایی از تن باقی می‌ماند که او آنها را "مناطق شهوت‌زا" نامید. [...] وقتی که ژوئی‌سانس اخته شد آنچه که باقی می‌ماند اشتیاق است. اشتیاقی که به طرز والایی انسانی است و سوژه را از ژوئی‌سانس مهلک محافظت می‌کند» (کلدیور، ۱۳۸۱: ۸۸).

- در تیمارستان نیز، آرمان به دکتر پارسا می‌گوید: «ذهنمه که مریضه، داستان می‌سازه. باید یه جوری داستان‌ها رو دفع کنم. واسه همینه که می‌نویسم» (معین، ۱۳۹۹: ۷۸).

- «رئیس با همه پُرحرفی و پراکنده‌گویییش باعث می‌شد حداقل احساس تنهایی نکنم» (همان: ۹۵).

۳۴۳ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

- «یادمه پس از مرگ مادرم که به شدت افسرده و عصبی شده بودم، تنها کاری که کمی آروم می‌کرد، نوشتن بود» (همان: ۱۵۰).

- رئیس / هیتلر / پیشوا از آرمان / مریخی درخواست می‌کند سرگذشت خود را برای او تعریف کند: «ندیدی همیشه تخت‌بغلی‌ها با هم گپ می‌زنن و خوش‌وبش می‌کنن؟» (همان: ۸۶).

در بند محکومین، راوی از این‌که «دختره» - برخلاف زندانیان دیگر - هیچ‌چیز نمی‌گوید، متعجب است. «راست می‌گویند گیلانی ورشکست بشود قهوه‌خانه واز می‌کند» (خانجانی، ۱۳۹۹: ۶۳). نسبت باز کردن قهوه‌خانه به طور مستقیم با آراء لکان مسئله‌ای اقتصادی نیست، بلکه مسئله‌ای مربوط به سیمپتوم و ژوئیسانس فرد است. سوژه با باز کردن قهوه‌خانه قصد دارد فضایی به‌وجود آورد که بتواند در حضور دیگری با نمادین کردن سیمپتوم و تخلیه ژوئیسانس‌اش، خود را آرام کند. دختره در زندان همواره ساکت است، و با کسی حرف نمی‌زند: «دختره مثل پیاز لایه‌لایه تودار بود» (همان: ۱۳۸). راوی درباره سکوت او می‌گوید: «باید دروغی، قصه‌ای، چیزی از خودش و این‌ور آن‌ور سر هم می‌کرد و می‌ساخت، تا صبح می‌گفت و می‌گفت، تا خان خیره دهنش و ماجراش بماند، چنان سرگرم بشود که درد زخم زنش از یاد برود» (همان: ۱۱۴ و ۱۱۵). راوی تعجب می‌کند که چرا دختره ژوئیسانس خود را تخلیه نمی‌کند. از یاد رفتن زخم و درد خان، هم‌بندی دختره، تنها با یک ژوئیسانس می‌تواند میسر شود.

زندانی می‌تواند با فحش، سیمپتوم خود را تخلیه کند. فحش دادن در جریان مسابقه، سوژه را از لذت به ماورای اصل لذت پرتاب نموده، کیف مازادی ایجاد می‌کند که بدون آن، این کیف مازاد وجود نخواهد داشت. راوی می‌گوید که یکی از تفریح‌های زندانیان، خاموش کردن پنکه سقفی به امید توقف پره آن موازی با بدن یکی از اشخاصی است که

زیر آن دراز کشیده است: «هر کدام مان به پره‌ها فحش می‌دادیم، داد می‌زدیم، منت می‌کشیدیم. تا که پره سر یکی مان می‌ایستاد» (همان: ۹۹).

در آموزش زمینی، راوی تمایل دارد در زندان سیمپتوم خود را تخلیه کند. «چه قدر وراجی کردن برای تازه‌واردی که بار اول است مزه‌ی زندان را می‌چشد، آرامش‌بخش است» (یادعلی، ۱۳۹۸: ۱۹). راوی وقتی با سهیل آشنا می‌شود، می‌کوشد فقدان به‌وجود آمده را پر کند: «آن شب تا صبح زیر گوش هم پیچ‌پیچ می‌کنیم. هر دو بهش احتیاج داریم...» (همان). سیمپتوم‌ها بعد از آزادی راوی بازمی‌گردند. راوی تا زمانی که سیمپتوم‌های ذکرشده را تخلیه نکند، همواره اضطراب دارد. یکی از «تکرار» شونده‌ترین سیمپتوم‌ها برای راوی، «بوی پیاز سرخ‌کرده» است. او در زندان از این‌که دزدکی پیاز - که به آن «طرف» می‌گفتند - بخورد، لذت می‌برد. پیاز برای وی به «پدیده‌ای فلسفی» (همان: ۷) تبدیل شد. پس از آزادی، در عین اینکه از بوی پیاز نفرت داشت، برای وی خوشایند بود که این بو به مشامش برسد: «از روزهایی که با بوی پیاز سرخ‌کرده از خواب بیدار می‌شوم، خاطره‌ی خوبی ندارم...» (همان: ۱۳۸)؛ از این‌رو، با به مشام رسیدن بوی پیاز سرخ‌کرده، سوژه دچار تپش قلب می‌شود (ر. ک: همان)؛ اما بعد از آزادی خود، میل دارد بازگشت یا تکرار این سیمپتوم را بارها تجربه کند: «بعد از آزادی، ولع سیری‌ناپذیری به خوردن پیاز داشتم» (همان: ۱۳۹). وی می‌گوید که همسرش نگار «... حاضر بود انعطاف‌پذیری را تا حدی بالا ببرد که با کره مربای صبحانه پیاز بخورم» (همان).

راوی - که از گردو خاک بلندشده هنگام جارو زدن زندان نفرت داشت - می‌گوید: «دل‌م برای خاک که مندی موقع جارو زدن بلند می‌کرد، تنگ شده» (همان: ۱۳۵).

بعد از آزادی، راوی با پدیده روان‌تنی مواجهه شده است. «پدیده روان‌تنی یک سمپتوم به معنای واقعی‌اش نیست اما می‌توان گفت که نوعی شبه‌سمپتوم (simile symptome)

۳۴۵ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

است [...] وجود پدیده روان‌تنی نشان‌دهنده این واقعیت است که ساختار همواره محدودیت‌های خود را داراست و همیشه بقایایی از ژوئی‌سانس وجود دارد که با ژوئی‌سانس فالیک و سائقی فرق دارد» (کدیور، ۱۳۸۱: ۱۸۰). پدیده روان‌تنی یا به شکل بقایای خالص ژوئی‌سانس، یا به صورت ایست به سمپتوم ظهور می‌کند: «پدیده روان‌تنی در این موارد بر روی پوست مستقر شده که عضوی است که برای تثبیت ژوئی‌سانس بسیار مناسب است زیرا هم یک «منطقه شهوت‌زا» (erotogenic zone) است، هم سطحی است برای حک کردن و هم مرزی است بین درون و بیرون. [...] در این پدیده، برخلاف سمپتوم نوروتیک، هیچ معنایی فراخوانده نمی‌شود و هیچگونه مطالبه‌ای صورت نمی‌گیرد» (همان: ۱۸۰ و ۱۸۱). برای نمونه، راوی می‌گوید: «خواستم هر دو گوشم را بخارانم ولی هیچ‌کدام نمی‌خارید. گوشی غیر از این دوتا می‌خارید» (یادعلی، ۱۳۹۸: ۱۲۹). «گوش سوم را احساس می‌کردم» (همان). «وزن نگاه نگار را روی گوش سومم احساس می‌کردم» (همان: ۱۳۰). «... گوش اضافه امروز نبود... به جایش حس می‌کردم دست اضافه‌ای دارم که خواب رفته» (همان: ۱۳۴). «نگار! احساس می‌کنم یه قلب دیگه دارم» (همان: ۱۳۹).

۴-۵. خودکشی به منزله کنشی هیستریک یا اخلاقی‌ترین کنش در برابر اختگی

نمادین

در قهوه سرد آقای نویسنده، آرمان - که در تیمارستان او را «مریخی» نامیده‌اند - شخصیت اصلی داستان است. وی خودکشی می‌کند. «من چند سال پیش دیوانه‌وار عاشق شدم، وقتی که فقط ده سال داشتم» (معین، ۱۳۹۹: ۷). آرمان وقتی می‌بیند که نمی‌تواند ابژه میل را احراز کند، سرانجام خودکشی می‌کند (ر. ک: همان: ۲۳۲). وضعیت او در خودکشی کردن، شبیه وضعیت فردریش می‌شود. «برای او [= هیستریک] از دست دادن زوج مترادف از دست دادن لیبیدوست، مترادف از دست دادن هر نوع اشتیاق است و از بین بردن خود گاه تنها راه

حل باقیمانده» (کدیور، ۱۳۸۱: ۱۱۴). در بند محکومین، پهلوان دست به قتل می‌زند. کشتن یک نفر می‌تواند به مثابه به چالش کشیدن میل دیگری بزرگ و مورد خطاب قرار دادن او با پرسش «دیگری از من چه می‌خواهد؟» باشد. پهلوان، مجرمی هیستریک و اقدام به خودکشی او نیز، ناظر بر همین مسئله است: «رفت رگش را بزند» (خانجانی، ۱۳۹۹: ۱۲۳).

۵. نتیجه‌گیری

با توجه به قراین به دست آمده، نشان داده شده است؛ نخست اینکه سوژه محبوس کم‌سابقه از میل سوژه محبوس سابقه‌دار تبعیت می‌کند. در بند محکومین، بعضی از زندانیان می‌کوشیدند خود را با جرمی بزرگ‌تر از چیزی که به آن محکوم شده‌اند، معرفی کنند. در عین حال، سوژه محبوس همواره به سبب وجود مازادی در هویت خود از دیگری بزرگ شرمسار می‌شود. دوم اینکه حبس بستری را فراهم می‌کند که محبوسان از زنجیره دلالت میل دیگری بزرگ به سبب تحمیل اختگی نمادین بیرون می‌افتند. در قهوه سرد آقای نویسنده، اغلب زندانیانی که در تیمارستان بودند، به روان‌پریشی دچار شده بودند و به همین سبب اولاً، خود را از جامعه بیرون از تیمارستان مطرود می‌دیدند، ثانیاً، نسبت به تحقق آینده روشنی برای خود امیدوار نبودند. در بند محکومین، نیز در اغلب زندانیان چنین امری از گفته‌های آنان آشکار می‌شود. در *آمرزش زمینی*، راوی امیدوار است که پس از بیرون آمدن از حبس، از آزادی خود لذت ببرد؛ اما چنین چیزی برای او تحقق نمی‌یابد. بازگشت یا تکرار ژوئیسانس به شکل سیمپتوم‌ها برای راوی لذت‌بخش‌تر از روزهای آزادی است. کنش صولت، یکی از هم‌بندی‌های راوی، در سطح ناخودآگاه نشان می‌دهد که برای زندانی در ژوئیسانس حبس، لذت مازادی وجود دارد که سوژه نمی‌تواند آن را در آزادی بیابد؛ بنابراین، با وجود سخت‌گیری‌های قانون و اعمال مجازات سنگین‌تر، کج‌رفتاری بیش‌تر سوژه نه به سبب عدم تنبه او، بلکه به دلیل لذت مازادی است که در جرم و تخطی از میل دیگری

۳۴۷ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)

بزرگ وجود دارد. سوم اینکه کیانوش در قهوه سرد آقای نویسنده و پهلوان در بند محکومین، خودکشی می‌کنند. خودکشی را باید به منزله کنشی هیستریک در سوژه محبوس در نظر گرفت. سوژه محبوس، مجازات حبس را به منزله اختگی نمادینی که به وی تحمیل شده است، می‌پذیرد. در این صورت، وی می‌کوشد با هر کنشی که تخطی از میل دیگری بزرگ باشد، ژوئیسانس را به نفع خود تصرف کند. برای نمونه، قماربازی به مثابه رانه‌ای ناکام و ناتمام و فحاشی و صحبت کردن درباره ناکامی‌ها و گذشته از دست‌رفته از کنش‌هایی است که زندانیان به میانجی آن‌ها ژوئیسانس خود را به شکل سیمپتوم تخلیه می‌کنند. اگر سوژه نتواند در برابر مجازات حبس به منزله اختگی نمادین تاب بیاورد، خودکشی خواهد کرد.

پی‌نوشت

۱. اقتصاد ژوئیسانس: این اصطلاح بازتاب‌دهنده میزان اختگی نمادینی است که بر سوژه تحمیل شده است. هر چه اختگی نمادین تحمیل شده بر سوژه بیشتر باشد، وی نیز با میل بیشتر می‌خواهد کیف یا لذت مازاد را از اختیار دیگری بزرگ خارج کند؛ زیرا سوژه احساس می‌کند اختگی نمادین بیش از آن‌که چیزی بر او افزوده باشد، چیزی را از وی سلب و کسر نموده است.

کتاب‌نامه

آقاجری، سیدهاشم؛ صادقی گندمانی، مقصودعلی و طاهری، علی (۱۳۹۹). «تبیین و بررسی نظام زندان و حبس در ایران قرون پنجم و ششم هجری بر اساس روش تبارشناسی فوکو»، *جامعه‌شناسی تاریخی*، دوره ۱۲، شماره ۲، صص ۱-۳۶.

اسفندیاری بهرآسمان، محمدصالح و جوان‌جعفری بجنوردی، عبدالرضا (۱۳۹۵). «کارکرد زندان از منظر جامعه‌شناسی مجازات»، *آموزه‌های حقوق کیفری*، دوره ۱۳، شماره ۱۲، صص ۱۳۷-۱۶۸.

۳۴۸ دوفصلنامه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای ادبی، سال ششم، شماره یازدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۳

اصطهباناتی احسانی، محمدامین و محمودی، خیرالله (۱۳۹۹). «خوانش لاکانی رشد روانی سوژه در مجموعه داستان آبی ماورای بحار مندی‌پور»، *پژوهشنامه ادبیات داستانی دانشگاه رازی*، دوره ۹، شماره ۲، صص ۳۹-۵۳.

بهروان، حسین و بهروان، ندا (۱۳۹۱). «تبیین جامعه‌شناختی بازگشت به زندان با تأکید بر نظریه برچسب»، *علوم اجتماعی* (دانشگاه فردوسی مشهد)، سال ۹، شماره ۱، صص ۳۳-۶۱.
جواهری، فاطمه؛ سراج‌زاده، سید حسین و ممینی، سجاد (۱۴۰۰). «فوکو و لکان؛ دلالت‌هایی جامعه‌شناختی بر ادراک بیماری»، *جامعه‌شناسی ایران*، دوره ۲۲، شماره ۲، صص ۳-۲۲.
خانجانی، کیهان (۱۳۹۹). *بند محکومین*. تهران: چشمه.

حیدری گوجانی، احمد و حیدری، حسن و امیدعلی، حجت اله و ذوالفقاری، محسن (۱۴۰۱). «تحلیل روانکاوانه عنصر شخصیت در رمان قهوه سرد آقای نویسنده». *دوفصلنامه روایت‌شناسی*، سال ۶، شماره ۱۱، صص ۶۹-۱۰۷.

ژیژک، اسلاوی (۱۳۹۹). *چگونه لاکان بخوانیم*، ترجمه علی بهروزی، تهران: نی.

سخاوت، جعفر (۱۳۸۱). «بررسی زندان بر زندانی»، *فصلنامه علوم اجتماعی*، دوره ۹، شماره ۲۰، صص ۱-۲۳.

براری جیرندهی، عباس و صفایی سنگری، علی و نیکویی، علیرضا (۱۴۰۰). «خوانش لکانی حکایت شهریار و برادرش شاهزمان»، *نظریه و نقد ادبی*، سال ۶، دوره ۲، شماره ۱۲، صص ۷۵-۹۸.
عرب یوسف‌آبادی، فائزه؛ کوچک‌زهی، طیبه و عیسی‌زایی، ثریا (۱۳۹۸). «بررسی تطبیقی بوی باروت و عطر نارنج با خاطرات تن بر مبنای نظریه ژاک لاکان»، *بهارستان سخن*، س ۱۶، ش ۴۴، صص ۱-۱۶.

کدیور، میترا (۱۳۸۱). *مکتب لکان: روانکاوی در قرن بیست و یکم*، تهران: اطلاعات.

گودرزی، محمدرضا (۱۳۸۲). «نارساییهای زندان». *الهیات و حقوق دانشگاه رضوی (آموزه‌های حقوقی)*، سال ۳، شماره ۳ و ۴، صص ۱۰۵-۱۴۷.

- ۳۴۹ از رنج تا لذت حبس؛ خوانش لکانی داستان‌های «بند محکومین»، «آمزش زمینی» و «قهوه سرد آقای نویسنده» (طایفی و شالچیان ناظر)
- مجیدی بیگدلی، کبری و صفاکیش کاشانی، سمیه (۱۳۸۷). «آسیب‌های ناشی از مجازات زندان»، *اصلاح و تربیت*، شماره ۷۴ (پیاپی ۱۵۹)، صص ۸۲-۸۹.
- محمدی، غلامعلی (۱۳۹۳). «حبس در غیر زندان»، *قضاوت*، سال ۱۴، شماره ۸۰، صص ۴۲-۵۷.
- معین، روزبه (۱۳۹۹). *قهوه‌ی سرد آقای نویسنده*، تهران: نیماژ.
- مهدوی‌پور، اعظم؛ دارایی‌پناه، شهین و شهرانی کرانی، نجمه (۱۳۹۷). «بررسی جایگزین‌های زندان با تکیه بر دیدگاه زندانیان». *پژوهش حقوق کیفری*، سال ۶، شماره ۲۳، صص ۲۱۷-۲۸۱.
- ولیدی، محمدصالح (۱۳۷۹). «نقش تعدیل‌کننده تعلیق مراقبتی به عنوان کیفر جایگزین زندان». *ماهنامه دادرسی*، سال ۴، شماره ۲۲، صص ۸-۱۳.
- یادعلی، یعقوب (۱۳۹۸). *آمزش زمینی*، تهران: نیلوفر.
- یعقوبی، محمد و علمی، محمود (۱۳۹۶). «نقش عوامل خانوادگی و اجتماعی در بازگشت مجدد زندانیان به زندان»، *مطالعات جامعه‌شناسی*، سال ۹، شماره ۳۵، صص ۷-۲۳.